

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Международна научна конференция
на Факултета по славянски филологии – 2017
„Надмощие и приспособяване“

РЕГУЛАЦИЯ И АДАПТАЦИЯ:
НЕОЛИБЕРАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Наталия Христова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

REGULATION AND ADAPTATION:
THE NEOLIBERAL EDUCATION

Natalia Hristova
University of Sofia St. Kliment Ohridski

Abstract. This article attempts to discover the current transformations in the school education and the tendency towards marketization of the education and research. The study examines the processes of spreading of neoliberal logic in the education and some associated with it negative digital practices and transhumanist projects.

Keywords: Education, neoliberalism, ICT, transhumanism

Можем ли да мислим образованието като стока или услуга като всички останали, подвластни на пазарните механизми? Допреди няколко десетилетия този въпрос би ни се сторил абсурден или смехотворен, защото по традиция образованието е възприемано като общо благо, като относително автономна спрямо икономическата сфера институция. В действителност обаче образованието е една от услугите, които са предмет на *Общото споразумение по търговията с услуги* (ГАТС), подписано през 1994 г. от над 130 държави в Маракеш. Тогава всъщност се създава Световната търговска организация, чиято цел е да координира либерализацията на световната търговия, включително и в сектори, които до момента са разглеждани като обект на изключително държавно регулиране. И това ще рече, че днес да обучаваши, да преподаваш в училище или университет, не означава вече, че формираши култура, знание, че трансмисираши минало, памет, културен опит, а просто че предоставяши услуга, която може да стане предмет на търговия, стига да спазваш договореностите на Световната търговска организация за внос или износ. Така например един американски доклад от 1998 г. (Laval, Weber 2002: 14) отчита трансграничната

продажба на образователни услуги от национални предприемачи на чуждестранни купувачи, имайки предвид всъщност разходите за обучение и престой на чуждестранни студенти в американски университети или колежи.

Позоваваме се на този пример, защото той ни се струва достатъчно симптоматичен за неолибералния обрат, осъществен в западните общества през 80-те години на миналия век, за подчинението на всички сфери на социалния живот, в това число и образованието, на икономическата логика и на пазарните отношения. Подчинение, което, както подчертава Световната банка, превръща тази „локална, вградена в определена култура, институция, която наричаме училище, в нещо безнадеждно остаряло, в нещо, което вече излиза от употреба“ (Laval, Weber 2002: 20).

Затова училището и университетът би следвало да се превърнат в един нов вид услуга, в нов вид предприятия, прицелени в производството на конкурентоспособен, адаптабилен, гъвкав човешки капитал, на надежден човешки ресурс в икономическата надпревара. И ако в онези години САЩ са безспорните лидери в тази насока, то Европа с изключение на Великобритания по-скоро изостава от процеса на икономическото инкорпориране на образованието. Така например в началните етапи на консолидацията на Европейския съюз образованието е считано за сфера, която е извън обсега на действието на Съюза, за институция със свои специфични спрямо пазарните механизми функции, и следите на това по-скоро традиционно, хуманистично разбиране за образованието могат да бъдат все още открити в някои от документите от последното десетилетие на XX век. Така например Бялата книга от 1995 г. декларира, че „главната цел на образованието е не толкова превръщането на човека в икономически инструмент, а в това, да се помогне на всеки индивид да разгърне пълния си потенциал“ (Jones, ред. 2011: 63). Подобен тип декларации обаче все по-често се превръщат просто в камуфлаж на новия тип политика, на тихата, мека революция в регулирането на европейското образование, зададена от Лисабонската стратегия, осъществяваща се не чрез преки интервенции във вътрешната политика на отделните страни, а посредством директиви, доклади, мониторинг. Тя налага едно ново разбиране за образованието, в което незаинтересованото, неутилитарно знание би следвало да бъде изместено от знанието с бърза възвръщаемост, от компетентностите и уменията, необходими за реализацията на новия вид човек, на хомо економикус. Или, както заявява Тони Блър през 1998 г. : „Дълги години образованието беше обществена, социална кауза, днес то вече е икономически императив“ (Jones, ред. 2011: 44). Тази неолиберална визия за образованието се осъществява посредством новия публичен мениджмънт, чрез оценителски процедури, класирания, измервания, които моделират по нов начин училището и университета. Икономическата стойност на знанието се превръща в най-значимия критерий за оценка на преподавателската и изследователската дейност, в инструмент за нормализация на научната продукция, санкциониращ и изтласкващ в периферията непечели-

вшите, с ниска възвръщаемост на инвестициите изследвания. Новите диспозитиви на управляемост на образованието, сред които най-ясно се открояват тези на класиранията, бенчмаркинга и формалното количественото оценяване, могат да бъдат видени едновременно като симптом и оператор на подчиняването на средното и висшето училище на пазарната логика, на трансформацията на университета и училището в предприятие, а на учения, ученика и студента в предприемач на самия себе си.

Под претекста на бързото натрупване на информация и променящите се изисквания на пазара на труда младите хора днес се оказва, че би следвало да бъдат снабдени най-вече с определени измерими, изчислими компетентности, които да им позволят гъвкаво да се адаптират и безотказно да се саморециклират. „В съвременното общество, ни казва една съвременна стратегия, училището трябва да ревизира своите цели: има ли все още смисъл да преподаваме знания в едно общество, в което количеството информация се удвоява на всеки две години, реторично пита стратегията. Образованието трябва спешно да еволюира, благодарение на ИКТ, на новите технологии, ако не иска да стане излишно. От друга страна, тъй като в бъдеще на младия човек ще му се налага да сменя своята професия до десет пъти в живота си, то училището днес би следвало да формира умения както как да се учи, така и как бързо да се отучва, да се забравя наученото“ („Apprendre autrement“ à l'ère numérique. Se former, collaborer, innover : Un nouveau modèle éducatif pour une égalité des chances, 2012: 23). Мислен по аналогия на стоката като бързо изхвърляем от пазара на труда предмет, трудещият се би следвало да е изпразнен от знания, памет, идентичност, да е сведен до временен изпълнител на определени задачи, да бъде проектиран като един интелигентен автомат, снабден с опции за многократно саморециклиране, перфидно наричани учене през целия живот. Защото в следващите две десетилетия поне 50% от професиите, такива, каквито ги познаваме днес, ще станат или просто излишни, или пък работещите ще бъдат заменени от автомати, роботи, като това засяга не само шофьори, касиери, рецепционисти, санитарни, лични асистенти, военни и т.н., но и фармацевти, юристи, медицински сестри, хирурзи, учители, университетски преподаватели. Няколко примера в тази насока – освен гугъл кар, автономните автомобили, автономните летателни средства, роботите рецепционисти и фармацевти, роботите войници, наскоро една японска рекламна агенция обяви, че робот заема една от най-ключовите за всяка рекламна компания позиции – тази на креативния директор. Роботът е изкуствен интелект и е в състояние да дава креативни насоки в работата на ръководената от него рекламна дирекция и ще бъде обучен да взема креативни решения.

От своя страна, определени трансхуманистични мозъчни тръстове/ тинк-танкове ни обещава също, че до 2035 г. общообразователното училище и университетите ще останат в миналото (Future Agendas for Global Education 2013: 18). А образователните политики днес би следвало да подготвят пътя тъкмо за този процес.

Трансхуманизмът, конвергенцията на нанотехнологии, биотехнологии, информационни технологии и когнитивни науки (т. нар. конвергенция НБИК), прицелен в усилването на физическите, когнитивните и прочие способности на човека и в достигане до онзи момент на сингуларност, в който изкуственият интелект ще превъзхожда човешкия и машините, автоматите ще са онези, които ще взимат решения за бъдещето на човечеството, настоява, че училището такова, каквото го познаваме, трябва да изчезне, радикално да се трансформира така, че да подготвя нашите деца за бъдещата им неравна конкуренция с интелигентните автомати. За да отговори на предизвикателствата на бъдещето, образованието трябва да мобилизира целия ресурс на НБИК технологиите. Освен МООКс от второ поколение (масивните онлайн отворени курсове) училището на бъдещето ще използва абсолютно легализирана евгеника. Всъщност, днес Китай вече е лансирал програма за селектиране на най-интелигентни ембриони и производство на свръхнадарени деца, а бившата жена на Сергей Брин оглавява подобна компания, филиал на Гугъл, за бебета по каталог. Затова и образованието ще започва преди раждането, преди зачеването дори, настояват трансхуманистите. Знанието, от своя страна, вече не е нещо съществено, то става излишно, тъй като единствено важен е мозъкът, невронът, който според тях е новият петрол на бъдещето. Учителят, разбираемо, в този проект не е онзи, който преподава знания, а трябва да се превърне по-скоро в неврофизиолог, в неврокултиватор, невроинженер, неврохакер, така че медицина и образование постепенно да се слоят, тъй като, от една страна, допингирането, медикаментозното усилване, приемането на ноопрепарати, подобряващи когнитивните функции, ще е напълно легална и обичайна практика, а от друга, учениците на бъдещето ще са снабдени с вътремозъчни импланти, с една хибридна интелигентност – едновременно изкуствена и биологична. Или, както ни обещава Рей Курцвейл, до 2035 година ние ще имаме имплантирани в мозъка си нанороботи, с които директно да се свързваме с облака на бъдещето – бъдещите облачни технологии.

И ако всичко това ни се струва повече или по-малко от сферата на футурологията и научната фантастика, то трябва да подчертаем, че зад този проект стоят изключително мощни икономически гиганти, пръв сред които е Гугъл, които вече имат и немалка политическа подкрепа, както и че в настоящата ситуация вече са налични редица процеси и тенденции, подготвящи почвата, върху която да се развие този проект. Най-явна сред тях е може би ролята, която са призвани да изпълнят ИКТ в образованието. Какви са негативните измерения на масовото внедряване на новите технологии в образованието, става ясно обаче още в началото на века, през 2001 г., по време на организираната от Европейската комисия с подкрепата на Майкрософт, Сиско, Интел, АЙБИЕМ среща на високо равнище, посветена на електронното образование. На тази среща Вивиан Рединг, европейски комисар по образованието и културата тогава, препоръчва да се създадат благоприятни условия за раз-

витието на пазара на нови технологии за образователни цели и официално овластява индустриалните партньори с правото да решават какви ще са методите на преподаване, а и да моделират учебното съдържание. „Вашата роля и вашата „образователна“ отговорност в партньорство с образователните институции става все по-значима, тъй като чрез програмите и продуктите, които разработвате, имплицитно предопределяте и образователните модели. Защото към предлаганите от вас нови технологии имплицитно се асоциират, добавят модели на това, какво и как трябва да бъде преподавано и учено“ (Archambault 2002: 51). Това изказване на Рединг реално потвърждава дългогодишните интуиции на редица изследователи, които разобличават претенциите на ИКТ да се явяват панацея едва ли не за всички проблеми на училището и ги разкриват по-скоро като троянския кон на неолиберализма, а днес и на трансхуманизма, в образованието.

В заключение само ще уточним, че децата на онези, които са овластени да инициират тези трансформации в образованието, на хората от Силициевата долина, масово учат в училища без екрани и интернет, в училища, в които се преподава по традиционни методи едно класическо знание, в това число старогръцки и латински език.

Библиография

- „**Apprendre autrement**“ à l'ère numérique. Se former, collaborer, innover: Un nouveau modèle éducatif pour une égalité des chances, 24 février 2012. [http://www.missionfourgoustice.fr/missionfourgous2/IMG/pdf/Rapport_Mission_Fourgous_2_V2.pdf]
- Archambault 2002:** Archambault, J.-P. Institutions éducatives et e-formation. Medialog, № 44, 2002.
- Future Agendas** for Global Education. Agency for strategic initiatives, 2013.
- Jones 2011:** Jones, K. L'école en Europe. Politiques néolibérales et résistances collectives. La Dispute, 2011.
- Laval, Weber 2002:** Laval, Ch. et Louis Weber. Le nouvel ordre éducatif mondial. Syllepse, Paris, 2002.

